

 JOHAN HUIZINGA
NIZOZEMSKÁ KULTURA
17. STOLETÍ

edice každodenní život

ARGO

JOHAN HUIZINGA

NIZOZEMSKÁ KULTURA

17. STOLETÍ

Edici řídí Martin Nodl

Přeložila Radka Smejkalová

Argo, 2022

Translation © Radka Smejkalová, 2022

ISBN 978-80-257-3910-5 (váz.)

ISBN 978-80-257-4097-2 (e-kniha)

PŘEDMLUVA

V lednu 1932 jsem v Německo-nizozemském ústavu v Kolíně nad Rýnem proslovil cyklus tří přednášek o nizozemské kultuře 17. století. Ústav je vydal pod názvem *Holländische Kultur des siebzehnten Jahrhunderts, Ihre sozialen Grundlagen und nationale Eigenart* (Jena 1933). Od té doby mi neustále přicházejí dotazy, zda spis vyjde i v nizozemštině. Já jsem ale dosud pokaždé odpovídal, že tyto přednášky byly určeny německému publiku; pro mé krajany obsahují příliš mnoho známých faktů a málo objevného. V důsledku výjimečných okolností jsem se však letos na jaře rozhodl, že pobídky k jejich přepracování pro nizozemské čtenáře vyslyším. Vycházel jsem přitom z původního textu. Ve snaze o dosažení větší výstižnosti jsem se ale občasným vypuštěním příliš známých skutečností a uvedením jiných, jež by mohly posloužit k ozřejmění a doplnění řečeného, dobral zcela nové publikace, která má oproti spisu z roku 1932 téměř dvojnásobný rozsah, a to přesto, že mým cílem byl i nadále pouhý náčrt dějin, nic víc. Kdo by se pokusil obě práce srovnat, stěží by tu a tam narazil na větu, jež se dočkala přesného překladu. Pokud by snad čtenář na některých místech zjistil, že jsem určitý pohled nebo názor upravil či pozměnil, tím lépe.

Lámal jsem si hlavu, jak tuto publikaci nazvat. Pokud bych, jak se nabízelo, zaměnil výraz „holländische Kultur“ za „nizozemskou kulturu“, nebylo by z názvu zcela patrné, že mám v úmyslu hovořit pouze o kultuře vzkvétající v Republice spojených nizozemských provincií, a bylo by mi po právu vyčítáno, že se téměř nezmiňuji o Brabantu či Flandrech. Abych předešel nedorozumění, zvolil jsem tedy název takový, jaký je. Hovoříme-li o 17. století, pak výrazy „Nizozemí“ a „nizozemský“ zahrnují jak Sever, tak Jih, avšak pod „Nizozemskem“ nikdo nebude chápat nic jiného než naši vlast v úzkém slova smyslu, svobodnou republiku blahé paměti, vzniknuvší na mářích Otce vlasti, státní zřízení s mnoha

nedostatky, jež v této podobě prožilo zhruba jen dvě stě let historie.*) Svým významem však předčí nejednu říši, jejíž dějiny se počítají na staletí.

*) Přesný překlad díla Johanna Huizingy by zněl *Kultura Nizozemska 17. století*. Autor vysvětluje, že volí toto pojmenování, aby z něj bylo jasné, že do svého nástinu nepojímá kulturu bývalých jižních provincií, z nichž se později stala vlámská část Belgie. Jelikož v českém prostoru si pojem „nizozemská kultura” spojujeme jednoznačně s Nizozemským královstvím a nikoli se současným Vlámskem, rozhodli jsme se držet současného jazykového úzu a hovořit tedy o „nizozemské kultuře” 17. století a nikoli o „kultuře Nizozemska”.

SOUHRN JEDNOTILVÝCH KAPITOL

1. kapitola

Jak se tato země mohla stát dějištěm kultury, dosáhnuvší svého největšího rozkvětu těsně po zrodu státu a národa? Řadí se tato kultura do baroka? Principy a předpoklady vedoucí k jejímu blahobytu. Poloha a charakter půdy. Územní omezenost. Nerovnoměrný podíl provincií na kulturním procesu. Faktor mořeplavby a vnitrostátních vodních cest. Převaha městského prvku. Relativně omezené velkostatkářství. Sedláci a šlechta. Nedostatečně zakořeněný stav duchovenstva. Rozhodující úloha kupců. Z kupeckého stavu do patriciátu. Válka se Španělskem jako faktor neomezuující rozvoj obchodu. Starosvětské až středověké představy o národním hospodářství. Podnikatelská sféra spíše zastaralá než pokroková. Přeskočení merkantilismu. Průmyslový růst navzdory cechovnímu uspořádání. Výsadní postavení Hollandu. Chybějící a selhavší centralizace. – Politický konzervatismus republiky. Moc a správní jednotky v úzkých kruzích. Odtržení Severu a Jihu. Utrechtská unie. Svrchovanost provincií. Místodržitelství. Stavovské sněmy. Velký penzionář. Politika blahobytu a míru. Oranžští. Náskok republiky nad ostatními evropskými zeměmi. Konec prvenství.

2. kapitola

Sociální charakteristika národa. Malá bojechtivost navzdory dlouhotrvajícím, častým válkám. Početní cizinci ve vojsku. Námořní služba jako sociální tmel. Války na moři a na souši v zrcadle umění. Život na místodržitelském dvoře. Oranžští a městská aristokracie. Venkovská šlechta. Život patriciátu. Amsterdam. Úpadek městské krásy. Moc a hrdost měst. Propustné hranice stavů. Regent zůstává měšťanem. Konzumenti a producenti kultury. Úpadek staré lidové

kultury. Střelecké spolky a řečnické komory. Klasicismus jako obohacení života. Constantijn Huygens jako společenský typ. Malíři a básníci. Výsadní postavení malířství a grafiky vycházející ze skromných sociálních poměrů. Všudypřítomné obrazy.

3. kapitola

Církevní život do jisté míry stírá stavovské hranice. Kazatelé a veřejné mínění. Podíl kalvinismu na naší kultuře. Calvinismus není státní náboženství. Rozšíření reformace. Katolíci a další protestantské denominace. Mennonité. Židé. Vítězství kontraremonstrantů jako sociální a kulturní kompromis. Přirovnání k Anglii. Církev a univerzity. Církev a lidová kultura. Calvinismus a umění.

4. kapitola

Lidé a věci. Jednoduchost a klid. Čistotnost. Odraz každodenního života v literatuře. Constantijn Huygens. Jacob Cats. Gerbrand Bredero. Pieter Hooft. Joost van den Vondel. Hugo Grotius. Význam a funkce písennictví. Vzestup přírodních věd. Christiaan Huygens.

5. kapitola

Co člověk hledal a viděl v malířství? Přetrvávající primitivní smýšlení o umění. Radost z barvy a linie. Význam zobrazení jako takového. Význam tématu. Účel malby. Sbírka. Zájem není a priori o mistra, nýbrž o námět. Smysl pro krásu. Věrnost realitě. Smysluplnost tématu. Funkce obrazu omezuje jeho rozměry, fantazii a témata. Biblické výjevy. Realismus? – Frans Hals. Johannes Vermeer. Krajínářství. Výuka malířství. – Grafika. Leptař nejvíce osvozený od stylu i konvencí. – Hranice Rembrandtova génia. Jeho fantazie. Lepty. Rembrandt a baroko. Sochařství. – Stavitelství. Štítový dům. Sakrální stavby. Radnice a další. Věže. Veduty. Vítězství cizích vzorů.

6. kapitola

Konec období rozkvětu. Co způsobilo pokles vysoké kvality kultury? Napodobování Francie? Opět: Nizozemsko a dobový styl. Klasicismus. Oslabení vkusu a dovedností. Velký propad. Próza. Duchovní proměna. Vyhasínání víry. Hluboký klid. Život na venkově. Rentiéři. Dřímota 18. století. Časté podceňování hodnoty výtvarných děl kultury 18. století. – Zlaté století?

1. KAPITOLA

Kdybychom současného průměrného Nizozemce, jemuž se dostalo určitého vzdělání a jenž projevuje zájem o historii, vyzkoušeli ze znalostí naší kultury 17. století, patrně by se ukázalo, že kladné představy, jež si s touto tematikou spojuje, nadmíru čerpá z vjemů, jež v něm zanechalo malířství. Jistě, ukázalo by se, že jeden má načetného Vondela, druhý Hoofta a třetí dokonce Spinozu, všichni by ze vzpomínek na školu nebo na vlastní četbu vydolovali jména některých význačných knížat a státníků, námořních hrdinů a služebníků Východoindické a Západoindické společnosti, avšak jejich chápání povahy tehdejších státních institucí i systematické povědomí o sledu událostí by se ukázalo jako slabé a vágní. Trhliny co do hojnosti i přesnosti obecných představ by v mnoha případech jen chabě vyvažovala jistá obeznámenost s malířstvím. Zejména s malířstvím, a z podstaty věci pouze s několika slavnými mistry. Dokonce i drahocenná pokladnice umění a dějin zároveň, jakou je kresba a rytina, by se ukázala jako doména dostupná prakticky jen odborníkům.

Pokud bychom se ale se svým pokusem vrátili o století zpátky do dnů Everharda Johannese Potgietera a Jacoba van Lennepa, dopadli bychom nepochybně zcela jinak. Lidé ze 40. let 19. století měli na rozdíl od současných generací jistě hlubší a konkrétnější vědomosti o politickém vývoji země. Nepochybně se lépe orientovali přinejmenším v některých kapitolách z dějin literatury. Minulost vlasti ve vši ucelenosti se všemi jejími protagonisty a událostmi jim byla bližší než nám. Před sto lety hrálo výtvarné umění v pojetí dějin prozatím podružnou roli. Jsme svědky velice obecného fenoménu myšlenkového posunu, jenž se dotkl celého světa a veškerých dějin: myslí se postupně dostává tolika podnětů a příležitostí k čistě vizuálnímu vnímání minulosti, až hrozí, že o ní člověk přestane číst a přemýšlet. My se zde vynasnažíme vystříhat se jak jednostranného estetického nazírání, typického pro současnost, tak jednostranného politického